

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ АРХІТЕКТУРИ

УДК 72.01

І. В. Гаврилюк

*аспірантка кафедри теорії, історії архітектури та синтезу мистецтв
Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури, м. Київ*

О. П. Олійник

канд. арх., професор Національного авіаційного університету, м. Київ

ПРИНЦИПИ ТА ПРИЙОМИ ОРГАНІЗАЦІЇ МІСЬКИХ ПЛОЩ ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИХ МІСТ (НА ПРИКЛАДІ МІСТ НІДЕРЛАНДІВ)

Анотація: в статті розглядаються міські площі чотирьох міст Нідерландів (Амстердама, Гааги, Дельфта та Роттердама). Виокремлюються та систематизуються принципи організації площ сучасних західноєвропейських міст та найбільш часто вживані прийоми їх реалізації.

Ключові слова: міська площа, організація міських площ, принципи, прийоми.

Актуальність теми. В усі історичні періоди проблема організації відкритих міських просторів не втрачала своєї актуальності. Вже з появою давніх поселень виникла необхідність у ділянках, які слугували місцем для громадської діяльності. Поступове зростання міст призвело до посилення значення цих територій: з'явилися спеціалізовані площі для культових споруд або торгівлі. З часом міська структура ускладнювалась, однак до кінця XIX ст. вулиці та площі залишалися її основними формотворчими елементами.

Планувальні концепції XX ст. протиставлялися традиціям минулого, підпорядковували проектну діяльність потребам сучасного транспорту, технічній, санітарній та економічній доцільності. Одним з першочергових завдань було розділення транспортних та пішохідних шляхів. Таким чином, основними формотворчими елементами міської структури стали дороги (не завжди насичені громадською функцією) та перетікаючі пішохідні простори [2]. Такі підходи мали наслідком зменшення уваги до організації міських площ: з одного боку, пріоритет вирішення транспортних питань призвів до перетворення площ на розв'язки; з іншого, – принцип «вільного планування»

сприяв розчиненню їх форми в системі перетікаючих відкритих просторів навколо вільно розташованих споруд. Загалом ця тенденція залишалась актуальною до початку 70-х рр. в західноєвропейській містобудівній культурі та 90-х рр. в східноєвропейській (виключенням були періоди тоталітарних режимів, що характеризувалися поверненням до традиційних містобудівних канонів і зростанням ролі площі як елемента містобудівної структури). В 70-х – 90-х рр. інтерес до площі як невід’ємного структурного елемента традиційного міського середовища знову почав відроджуватись, виникла тенденція до повернення людського масштабу та урізноманітнення форм містобудівної структури. Отже, після тривалого періоду «забуття», дослідження площі як особливого типу відкритого міського простору набуло важливого значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В силу різних обставин в Україні та більшості країн СНД в пострадянський період питання організації міських площ як цілісне явище з наукової точки зору не було об’єктом спеціальних наукових досліджень. Лише останнім часом починають з’являтися роботи, в яких розглянуті різні окремі аспекти питання. В дослідженнях І.М. Алексєєва та О.Ю. Невзорова [1, 3] розглянуті питання транспортно-пішохідної організації площ; в дисертації О.В. Рибчинського [4] проводиться історико-мистецтвознавчий аналіз історичних площ міст та містечок Галичини; Б.С. Черкес [6] досліджує прояви національної ідентичності в архітектурі громадських центрів міст; в роботах В. Т. Шимко [7] та А. Яковлева [9] розглянуті шляхи організації та реабілітації міського середовища за допомогою засобів архітектури та дизайну.

Водночас, для багатьох європейських міст в останні кілька десятиліть років створення нових та регенерація старих міських площ стали поширеною практикою, що спирається на серйозні наукові дослідження. В своїх роботах Н. Еллін [9], М. Кармона, Т. Хіт, Т. Ок та Т. Т’їзделл [10] розглядають містобудівні, архітектурно-композиційні, соціальні, психологічні та ін. аспекти формування міського середовища. Водночас, більшість досліджень розглядають питання організації відкритих міських просторів загалом, не зупиняючись конкретно на окремих типах. Тим не менше, за сорок років (починаючи з 70-х рр.) був накопичений значний теоретичний матеріал та практичний досвід організації відкритих міських просторів і його дослідження є необхідним при опрацюванні даної проблеми в контексті міст України.

Отже, виникає потреба в розробці узагальнюючих наукових праць та виявленні принципів та прийомів організації окремих міських площ на прикладах проектно-практики.

Мета статті. На прикладі міст Нідерландів виявити та систематизувати принципи організації міських площ західноєвропейських міст та найбільш часто використовувані прийоми їх реалізації.

Виклад основного матеріалу. Кінець ХХ – початок ХХІ ст. характеризувався проведенням активних заходів з реконструкції центрів більшості європейських історичних міст, що мали на меті збереження, підтримання або відновлення «генетичного коду» міста. Історичне місто почало розглядатися як складна система, що в концентрованій формі відображає історію і специфічні місцеві особливості, які утворюють її власну унікальність. Таким чином, організація чи реконструкція міських площ в історичному середовищі європейських міст здійснюються з дотриманням принципу історичної наступності.

Для дослідження прийомів, за допомогою яких реалізується даний принцип, можна розглянути дві площі в Нідерландах – країні, що приділяє особливу увагу збереженню містобудівної структури, - площу Плейн в Гаазі та площу Гротекеркплейн у Роттердамі. Ці дві площі мають різну історію: на відміну від Гааги Роттердам був практично знищений під час Другої Світової війни та відбудований заново у ХХ ст. Площа Плейн в Гаазі, навпаки, розвивалась еволюційно і зберегла історично складену морфологічну будову. В забудову площі були включені лише кілька сучасних споруд, згармонізовані з оточуючою забудовою шляхом запозичення масштабних, пропорційних, ритмічних особливостей, кольорового вирішення та оздоблювальних матеріалів, характерних історичним спорудам. Площа в Роттердамі забудована переважно сучасними будинками. Єдиною історичною спорудою, що збереглась на цій площі, є середньовічна церква Святого Лаврентія. Водночас, проаналізувавши морфологічну будову цієї площі, можна сказати, що вона наслідує типові для середньовічної західноєвропейської містобудівної культури компактні, замкнені, щільно забудовані міські простори. Висотність забудови була обрана таким чином, щоб не змінювати сприйняття простору та не порушувати домінуючої масштабності церкви (див. рис. 1).

Іншим принципом, що активно застосовується при проектуванні та реконструкції міських площ, є принцип організації транспортно-пішохідного руху з пріоритетом пішоходів. В історично складеній структурі міста (наприклад, у центрі Дельфта) цей принцип реалізується в основному шляхом створення суцільної пішохідної зони історичного центру. Для більш сучасних міських площ, які можуть слугувати для транспортного руху, застосовується прийом розподілення транспортних та пішохідних потоків по горизонталі або вертикалі з наданням більш комфортного простору (в основному в рівні землі) пішохідному руху. Крім цього, проблемою міських площ є питання паркування

автомобілів. В містах України сьогодні можна побачити, як стихійні парковки перешкоджають як автомобільному, так і пішохідному руху (наприклад, несанкціоноване паркування автомобілів на Майдані Незалежності в Києві). Ця проблема в досліджуваних містах вирішена шляхом організації автомобільних парковок під відкритими громадськими просторами (див. рис. 2).

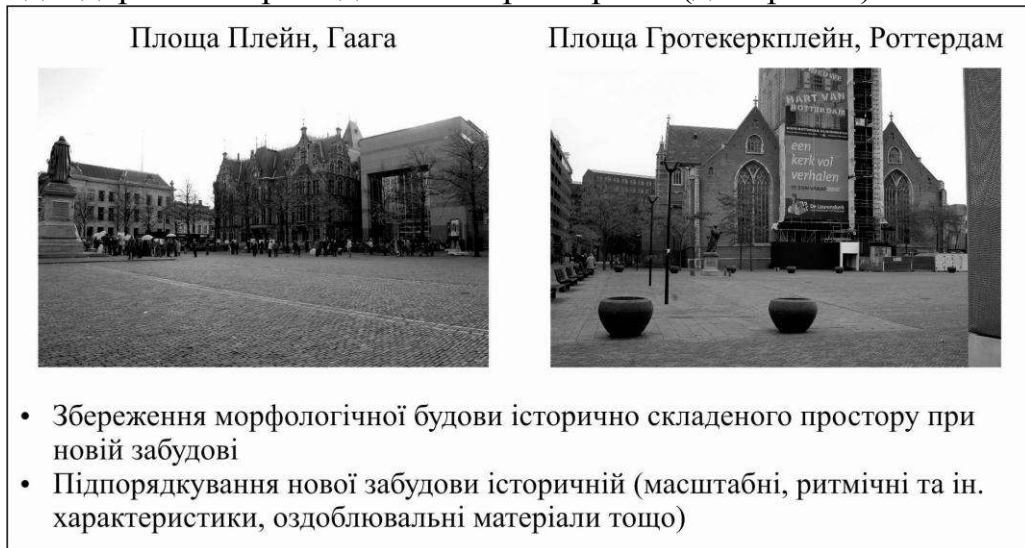


Рис. 1. Порівняльний аналіз площ Плейн та Гротекеркплейн.



Рис. 2. Прийоми реалізації принципу організації транспортно-пішохідного руху з пріоритетом пішохода

Перетворення міських площ в пішохідні зони є водночас чинником та наслідком реалізації іншого важливого принципу – організації міської площі як соціального магніту, місця національної ідентичності населення. Функціональне зонування міста, яке було основою проектної діяльності ХХ ст., породило монофункціональні міські простори, використання яких обмежувалося певними годинами доби або сезонами. Така ситуація призвела до того, що ці простори в певні періоди були безлюдними, непривабливими та навіть небезпечними. Тому однією з показових характеристик «успішного» [10] громадського простору сьогодні є неодмінна присутність людей. Основним прийомом підвищення громадської активності на міських площах є впровадження додаткових функцій з метою утворення поліфункціонального простору. Причому, ці функції обираються таким чином, щоб подовжити використання простору протягом доби або року. Так, в Дельфті на площі Гроте Маркет працює велика кількість кафе і ресторанів, а на площі Мюзеемплейн в Амстердамі утворені рекреаційно-розважальні майданчики та влаштована масштабна інсталяція з напису «*I amsterdam*», що слугує магнітом як для туристів, так і для жителів міста (див. рис. 3). Пріоритет пішохода також впливає на ступінь її громадської насиченості, адже якщо площа буде погано організована для пішого руху, навряд чи у неї буде велика кількість користувачів.

Ще однією умовою перетворення міської площі на успішний відкритий простір є створення відчуття безпеки у користувачів, що досягається збільшенням кількості «очей на вулиці» (в даному випадку на площі), тобто тією самою «пішоходизацією», та збільшенням тривалості використання площі.

Принцип організації міської площі як соціального магніту безпосередньо пов'язаний з принципом варіативності сценарію поведінки. В основному цей принцип передбачає дослідження і розуміння потреб і запитів різних конкретних споживачів, включаючи естетичні. Сьогодні змінилося відношення до споживача, якого вже не сприймають як абстрактного, «усередненого» городянина, який покійно і вдячно приймає будь-який проект. Проектування стає особово-орієнтованим. Отже, на відміну від попередніх періодів ХХ ст. централізоване проектування поступається концепції створення гуманізованого індивідуального середовища.

Досягнення цього принципу забезпечується в основному шляхом створення різноманітних «тематичних» куточків у відкритому міському просторі – ігрових майданчиків ділянок для читання або спілкування як на Мюзеемплейн в Амстердамі або створення інсталяцій. Так, на Гротекеркплейн в Роттердамі було збудовано відкриту сцену, яка, крім виконання основної своєї функції, стала улюбленим місцем для тренувань скейтбордистів.

Крім варіативності функціонального насичення та морфологічної будови різних ділянок відкритого міського простору, на сьогоднішній день проектна етика вимагає врахування інтересів таких специфічних груп користувачів, як маломобільні групи населення та туристи (див. рис. 3).

Площа Гроде Маркет, Дельфт	
	
<ul style="list-style-type: none"> • Впровадження додаткових функцій, що надають міській площі поліфункціональності • Впровадження функцій, що дозволяють цілодобове використання площі 	<ul style="list-style-type: none"> • Створення системи орієнтування (знаки, символи) для туристів
Площа Мюзеумплейн, Амстердам	
	
<ul style="list-style-type: none"> • Впровадження функцій, що дозволяють всезонне використання міської площі (басейн взимку перетворюється на ковзанку) • Створення магнітів для різних груп користувачів 	<ul style="list-style-type: none"> • Створення магнітів для різних груп користувачів

Рис. 3. Прийоми реалізації принципів організації міської площі як соціального магніту та варіативності сценарію поведінки для різних груп користувачів

Повернення до традиційних типів міських просторів, що набуває все більшого значення, сьогодні здійснюється шляхом реалізації принципу акумулювання позитивного простору. Позитивним в сучасній західноєвропейській містобудівній літературі прийнято називати простір, що на відміну від відкритого перетікаючого простору має певні визначені межі [10]. Ці межі можуть визначатися як забудовою, так і засобами середовищного або ландшафтного дизайну. В досліджуваних містах акумулювання позитивного простору використовується здебільшого для створення затишних приватних ділянок на великих відкритих міських площах (як рекреаційні майданчики на Мюзеемплейн в Амстердамі). Однак, на площі Гротекеркплейн у Роттердамі цей принцип застосований з зовсім іншою метою – за допомогою малюнку мощення та розташування вуличних меблів підкреслюється традиційна компактна морфологічна будова простору міської площі (див. рис. 4). Таким чином в певній мірі цей прийом реалізовує принцип історичної наступності.



Рис. 4. Прийоми реалізації принципу акумулювання позитивного простору.

Отже, на сьогоднішній день в європейських містах розповсюдження набуває концепція створення гуманізованого індивідуального середовища, яка передбачає впровадження наступних принципів організації міських площ: історичної наступності, організації транспортно-пішохідного руху з пріоритетом пішоходів, організації міської площі як соціального магніту, варіативності сценарію поведінки, акумулювання позитивного простору. На рис. 5 систематизовані прийоми організації міських площ відповідно до виявлених принципів.



Рис. 5. Принципи та прийоми організації міських площ західноєвропейських міст (на прикладі міст Нідерландів)

Висновки. На прикладі міст Нідерландів було виявлено та систематизовано принципи організації міських площ західноєвропейських міст та найбільш часто вживані прийоми їх реалізації. (див. рис. 5). Ці дані надають можливість для 1) подальшого виявлення або розроблення нових принципів та прийомів організації міських площ або 2) виявлення доцільності застосування та адаптації цих принципів та прийомів для організації площ міст України.

Література

1. Алексеев И.М. Реконструкция и реновация исторически сложившихся площадей в центре Москвы: Автореф. дис. ... канд. архитектуры: 18.00.01 – М., 2006.
2. Алексеев Ю.В., Сомов Г.Ю. Градостроительное планирование поселений. Том 1. Эволюция планирования. – М.: Издательство Ассоциации Строительных Вузов, 2003. – 336 с., ил.
3. Невзоров А.Ю. Московские площади конца XX - начала XXI веков: взаимосвязь функций и пространства: Дис. ... канд. архит.: 18.00.01 – М., 2007.
4. Рибчинський О.В. Архітектура периметральної забудови ринкових площ міст та містечок Галичини у кінці XVIII - на початку XX століть: Автореф. дис... канд. архіт.: 18.00.01 – Львів, 2000. – 18 с. – укр.
5. Седов В. Эссе о площади. – Speech: площади, 03.2009, с. 36-51.
6. Черкес Б.С. Национальная идентичность в архитектуре городских центров столичных міст в условиях идеологической детерминации.: Автореф. дис... д-ра архит.: 18.00.01 — К., 2006. — 36 с.
7. Шимко В.Т. Архитектурно-дизайнерское проектирование городской среды. – М.: Архитектура-С, 2006. – 384 с.; ил.
8. Шульц Б. Возвращение к площади, или искусство создания интерьеров в пространстве города. – Speech: площади, 03.2009, с. 18-34.
9. Яковлев А. Современные приемы ландшафтной реконструкции городских пространств. – Ландшафтная архитектура. Дизайн, 04 (11) 05.
10. Carmona M., Heath T., Oc T., Tiesdell S. Public places – urban spaces. The dimensions of urban design. – Oxford: Architectural Press, 2008. – 312 p.
11. Ellin N. Postmodern urbanism. Revised edition. – New York: Princeton Architectural Press, 1999. – 392 p.

Аннотация

В статье рассматриваются городские площади четырех городов Нидерландов (Амстердама, Гааги, Дельфта и Роттердама). Выделяются и систематизируются принципы организации площадей современных

западноевропейских городов и наиболее часто употребляемые приемы их реализации.

Ключевые слова: городская площадь, организация городских площадей, принципы, приемы.

Abstract

The city squares of four Netherlands' cities (Amsterdam, The Hague, Delft and Rotterdam) are reviewed in this article. Principles and techniques of western European city squares organization are identified and systemized.

Keywords: city square, city square organization, principles, techniques.

УДК 726.5 (477)

В.Т.Завада,
доцент КНУБА

ДО ПИТАННЯ ПРО ТЕРИТОРІАЛЬНУ НЕОДНОРІДНІСТЬ ТРАДИЦІЙНОЇ САКРАЛЬНОЇ АРХІТЕКТУРИ УКРАЇНИ

Анотація: на підставі комплексного аналізу матеріалів і джерел з історії формування територіальних відмінностей у традиційному культовому зодчестві України виявляється властива для нього ієрархічна система регіональних шкіл та локальних течій з своїми особливими територіальними параметрами.

Ключові слова: територіальний, регіональний, локальний, школа, тип, храм, традиційний, сакральний.

Серед найбільш показових ознак сучасного етапу розвитку вітчизняного зодчества, безперечно, слід відзначити помітне посилення інтересу українських майстрів до проблеми своєрідності архітектурного середовища, безпосередньо пов'язане зі спробами подолання ними надмірної одноманітності та уніфікації багатьох проектних пропозицій недалекого минулого. Звернення до проблеми відтворення регіональної своєрідності та різноманіття історичних ландшафтів України є не менш актуальним і в світлі загальної тенденції у розвитку сучасної історико-архітектурної науки, пов'язаної з поступовим подоланням надміру абстрактного та умоглядного характеру багатьох поширених в ній класичних категорій і, як наслідок, дедалі більш помітною «локалізацією» архітектурної історії. На користь більш рішучого впровадження регіональної проблематики в галузі дослідження та охорони архітектурно-містобудівної спадщини свідчить також те, що зафіксовані у відповідних регіональних типологіях закономірності